

נספח 27:
הנחיות ושטרות לקראת שמיטת תרס"ג
בזכרון יעקב ובסביבתה

א. קובץ הנחיות לשנת השמיטה תרס"ג מאת הרב חיים דוב קנטור משפיה - ג' בתמוז תרס"ב¹

ב"ה

וזה דבר השמיטה

הנני מסדר בעזרת יוצרי ובוראי, מעט הסבר על אופני התר העבודה בשנת השמיטה, כפי שמצאתי בעזרת האל, בדברי גאוני רבני חכמי ספרדים ואשכנזים הי"ו בארץ ישראל ובחוץ לארץ, וכפי שנתיעצתי עם כמה מהם בפה ובכתב.

א. הנה ידוע כי אם יש, לישראל, שדה או כרם בארץ ישראל אסור הוא לזרוע ולעבד, בשנת השמיטה, כמו שכתוב בתורה, "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לד' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר" {ויקרא כה, ד'}

ב. והנה יען כי האכרים המה עניים, והממשלה יר"ה [ירוש הודה], תובעת את מס המעשר, ויתר המסים, ויהיה מזה היזק גדול, לישב ארץ ישראל מפני טעמים האלו הסכימו כמה רבנים וגאוני, ספרדים ואשכנזים הי"ו להשתדל להקל, ולחפש אחרי התירים, להתיר העבודה בשנת השמיטה, אבל בפירוש התנו כי בכל שמיטה, ושמיטה, צריכים היתר חדש, ולא לסמוך על ההתר הקודם.

ג. והנה העצה הפשוטה להתר השמיטה, כמובן הוא למכור את השדות או הכרמים לנכרי, אבל מה נעשה, כי הלא אסור מן התורה, למכור לנכרי קרקע בארץ ישראל, ולכן מוכרחים אנחנו רק להשכיר את השדות לנכרי, אבל לא למכרם, ומחויבים להשכירו, על משך לא פחות משלשה שנים, היינו שנה אחת לפני שמיטה, ושנת השמיטה, ושנה שלאחריה כן פסק הרב ר' יום טוב ישראל זצ"ל, רב הכולל מעדת הספרדים במצרים ואחרי כן תושב בעיה"ק ירושלים ת"ו וכן פסק הרב ר' רפאל יצחק ישראל ראש ב"ד מהספרדים בירושלים ת"ו² וכן הסכים הרב הגאון הצדיק ר' נ["]ה מיפו זצ"ל³ ובהסכמת עוד כמה רבנים וגדולים.

1. קובץ הנחיות זה נכתב עקב עיסוקו של הרב חיים דוב קנטור בטיפול בסוגיית השמיטה באזור זכרון יעקב. ראו לעיל שער שני, הע' 288-290.

2. פסיקות אלו פורסמו ערב שמיטת תרמ"ט, בעיתון הצבי (ראו לעיל כרך א, עמ' 263, 279, 472), וחזרו ונדפסו משם בחוברת 'דבר השמטה', שהוציא ר' יצחק הירשנזון, בשנת תרמ"ח, עמ' יח-כב, נא-נד.

3. ראו הוראותיו של הרב הלוי, ערב שמיטת תרנ"ו, לעיל נספח 13א.

ד. אבל שדות שיש בהם אילנות, כמו כרמים גנות ופרדסים, שם אין מועלת העצה להשכיר, רק צריכים דוקא למכרם לנכרי, וזה הלא אסור, לכן פסק הרב מיפו זצ"ל, למכור להנכרי רק האילנות לבדם, עם מעט אדמה, רק מה שהאלנות צריכים ליניקתם ומחייתם אבל לא יותר, והנכרי הקונה מתחייב עצמו, לקחת את האילנות והעפר הצריך להם, למקום אחר, והגאון רבינו שמואל סאלאנט שיחי' [ה] הסכים לזה.⁴

ה. הנכרי הקונה צריך להיות "ישמעעלי [ישמעאלי]" דוקא, מפני שלענין כמה דברים, דין ה"ישמעעלים" כ"גר תושב" כך פסק הגאון ר' אלכסנדר משה לפידות רב גדול ברוסיה,⁵ וכן פסק גאון הגאונים רבינו יצחק אלחנן ספעקטער זצ"ל⁶

ו. השכירות, והמכירה הנזכרת [הנזכרת], הכל צריך להיות בפני "בית דין" כדי שיהיה קול ופרסום. כך פסק הגאון ראשון לציון בעיה"ק ירושלים תו"ב רבינו יעקב שאול אלישר שיחי' [ה]

ז. ואחרי כל המעשים האלו, יש מלאכות, אשר הישראל, אסור לעשותם בעצמו, כי אם דוקא ע"י נכרי כמו, חרישה, זריעה, קצירה ויש מלאכות, שגם הישראל בעצמו מותר לעשותם, כמו לחפור סביב הגפנים, וכן לשרש את העשב הנקרא "אינזיל" וכן כל המלאכות שצריך לעשות אחרי הקצירה כמו דישה וכיוצא בו מותר הישראל בעצמו לעשות, ויתר המלאכות האסורות והמותרות, הנני מוכן בעזרת השם להשיב כד"ת לכל השואל אותי

ח. והגאון רבינו יעקב שאול אלישר שיחי' [ה] ראשון לציון בעיה"ק ירושלים ת"ו פסק כי בכל מקום ומקום מחויבים להפריש חלקת שדה גדולה, כמו דונעם אחד שהוא 1600 אמות, והחלק הזה לא יזרע, ולא יחרש, ולא יעבד בו שם עבודה, והפירות יהיה הפקר, הכל כדין שמיטה, כדי לקיים מצות שמיטה בארץ ישראל⁷

זאת תוכן, כל הדיעות, והפסקים, ושאלות ותשובות שהיה לי בענין הזה באריכות הרבה ועמל גדול, ולד' הישועה

שפפיעה יום ד' ג' תמוז תרס"ב

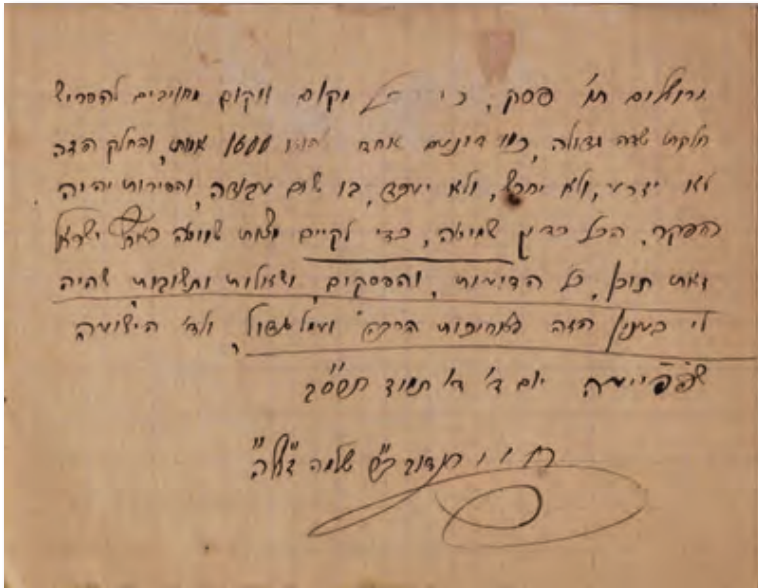
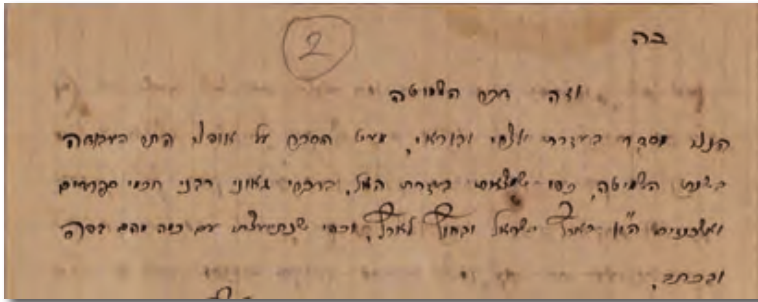
חיים דוב ב"ר שלמה זל"ה

4. ש.ם.

5. חוות דעתו של הרב לפידות פורסמה, ערב שמיטת תרמ"ט, בעיתון המליץ ובעיתון הצבי (ראו לעיל כרך א, עמ' 251) וחזרה ונדפסה בחוברת 'דבר השמיטה', שהוציא ר' יצחק הירשנזון, בשנת תרמ"ח, עמ' נד-נח.

6. ראו לעיל בנספח 9.

7. ראו לעיל בנספח 8.

תצלום תחילת וסיום הקובץ
באדיבות ספריית בית המדרש לרבנים שבאמריקה (Library of JTS)

ב. שטר מכירת אילנות והשכרת שדות זכרון יעקב, שפיה, אום אל-ג'מאל (בת-שלמה), טנטורה ועתלית - קיץ תרס"ב⁸

בעזה"ת

זכרון עדות, שהיתה בפנינו עדים החתומים מטה, איך שבאו לפנינו האדון שם טוב פאריינטי הי"ו ואמר לנו, הוו עלי עדים כשרים ונאמנים, איך שעל פי "כח הרשאה" כד"ת שיש לי מהבארון בנימן בן יעקב הי"ו המכונה עדמונד ד' ראהטשילד, על כל נכסיו הן קרקע והן מטלטלין, שיש לו בהמושבה זכרון יעקב המכונה "זאמאריין" וסביבותיה, היינו אדמת "שפפיעה", ואדמת "אם-איל-זמאל" המסומנים כל אחת

במצריהם, וכן האדמה שיש לו ב"טאנטורה" וב"אטליד" אשר על כל אלה הנכסים הנני מורשא ואנטלר במקומו, ויש לי כח ורשות לעשות, עם כל הקרקעות והמטלטלין הנ"ל כאדם העושה בשלו ממש, וידי כידו, ופי כפיו, ועשייתי כעשייתו, ורשות בידי למכור, ולהשכיר, ולהשכין, ולהשאיל, ולתת במתנה, ולנטוע, ולעקור נטוע. וכל מה שאני עושה הוא עשוי, כאלו עשה הוא בעצמו, הן לזכות, הן לחובה, והוא איננו יכול לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, וכח הרשאתי הוא כתוקף כל שטרי הרשאות העשויין כתקנת חז"ל, ועל פי כח הרשאה זו, הנני מוכר במכירה גמורה וחלוטה להאדון אלבירט בארבייר את כל הגפנים והנטיעות והאילנות, עם עפר כל האילנות האלה אשר יספיק לשיעור יניקתם ומחייתם, אשר יש להבארון הנ"ל בהמושבה זכרון יעקב וסביבותיה כנ"ל, וכן הנני מוכר לו מכירה גמורה וחלוטה את כלי המחרישה, והזריעה, והקצירה, ויתר כל כלי העבודה, וכן הנני מוכר לו את השוורים, והסוסים, והפרדים אשר בכל המקומות הנזכרים. את הכל מכרתי מכירה גמורה וחלוטה להאדון א' בארבייר מחיר כל גפן וגפן סך אלף וה' מאות פראנק⁹, נמצא מחיר כל הגפנים 303,000 פר' מחיר כל עץ פרי מיתר כל מיני האילנות השונים סך אחד פראנק נמצא מחיר כל עצי הפרי השונים 250,000 פר'¹⁰ מחיר כל כלי החרישה והזריעה והקצירה ויתר כלי העבודה 700,000 פר' מחיר כל השוורים וכל הסוסים, וכל הפרדים 40,000 פר' בס"ה עולה כל הנ"ל 1,293,000 פר' מפורש אחד מיליון שני מאות שלוש ותשעים אלפים פראנק _____ וכבר קבלתי תחילת פרעון מהאדון אלבירט בארבייר, סך אלפים פר' ועל המותר נתן לי שטר חוב, שעליו לשלם את כל הסך הנ"ל, לזמן שיקח מאתנו את כל הנטיעות הנ"ל ואת כל כלי העבודה כנ"ל, ואת כל הבהמות כנ"ל ונעשה הכל בקנין גמור כדרך התגרים, ומעתה קמו כל הנטיעות וכל כלי העבודה וכל הבהמות בידי האדון _____ לחלוטין ולצמיחות עלמין, ובפירושו הותנה שעל הקונה הנ"ל לקחת את הנטיעות הנזכרים ולהעתיקם ממקומם ולנטועם בשדה אחרת שתעמוד תחת רשות הקונה וכן לקחת את כל הכלים והבהמות הנזכרים לרשותו וזה לא יאוחר מחודש אחד מיום דלמטה,¹¹ ואם יתשל הקונה הנ"ל, ולא יעקור אותם לזמן הנ"ל, אזי יש רשות לי המוכר, לעקרם ולהובילם לרשות האדון אלברט בארבייר הקונה הנזכר וגם אחרי שלא יקיים הקונה הנ"ל את המוטל עליו, לזמן המוגבל הנ"ל, האף כי המכירה תשאר בחזקתה בכל זאת הרשות בידי המוכר לקבל את הסחורה הנ"ל בעד הכסף הנ"ל.

9. לא יתכן שמחיר כל גפן היה 1,500 פראנק ומספר הגפנים עמד רק על 202! בשטר שערך הרב הלוי בפתח תקוה, בראשון לציון, ובוואדי חנין, מחיר גפן נאמד בחצי פרנק. ולכן נראה שגם כאן הכוונה שכל 1,000 עצים שווים 500 פרנק, ומדובר ב-606,000 גפנים.

10. מדובר אפוא בכ-250,000 עצי פרי שונים. בגנזי הרב חיים דוב קנטור, העוסקים בשמיטת תרס"ג (ראו לעיל שער שני, הע' 289) מצויה מעטפה שעל צדה החיצוני מצוינת רשימת "מיני אלנות", כדלהלן: 1. גפנים 2. שקדים 3. תאנים 4. תותים 5. רמונים 6. תפוחי זהב 7. לימונעס 8. אתרוגים 9. אפרסקים 10. זתים 11. אגוזים 12. נעפיל 13. תפוחים 14. בארין 15. גיטעס 16. תמרים 17. באנאן. מתחת לרשימה כתוב בשתי שורות: S.J. Pariente אלברט בארבייר - ומסתבר שהרשימה נערכה לצורך שטר זה.

11. בשטרות המקוריים של הרב נפתלי הרץ הלוי משנת תרנ"ה, הנוסח היה חודשיים, אבל הכוונה בעיקרה הייתה שחובת עקירת נטילת העצים תחול קודם בוא שנת השמיטה, ולכן מסתבר ששטר זה נחתם בחודש אב.

וכן הנני משכיר על פי "כח הרשאתי" כנ"ל את כל אדמת זריעה של כל המקומות הנזכרים להאדון אלברט בארבייר על משך ארבעה שנים. היינו שנת תרס"ב, תרס"ג, תרס"ד, תרס"ה, על אלו האופנים א) האדון אלברט בארבייר מחויב לשלם לי עבור כל דונעם, בעד כל ארבעת השנים הנ"ל ביחד, ארבעה חומשי 4/5 הכנסת התבואה, מהכנסת שנה אחת. ב) זמני התשלומים סוף כל שנה, והרחבת הזמן נתון לו להתשלומין הנ"ל תשעה ירחים בשנה שלאחריה. ג) הרשות ביד האדון השוכר הנ"ל, לעבוד את האדמה הנ"ל, במשך ארבעת השנים בהנ"ל, על ידי עצמו או על ידי פועליו, שכיריו או להחכיר את כל האדמה הנ"ל לאנשים אחרים במקומו: אך בתנאי מפורש, שאחריות פועליו, או האנשים שישכרו ממנו לעבוד את אדמתינו, במשך הזמן הנ"ל, יהיו עליו שלא יגיע לנו מאתם שום היזק וגרם היזק. ד) כל נכסי האדון הקונה הנ"ל, ושל פועליו, או אריסיו, שיעבדו בהאדמה הנ"ל, במשך הזמן הנ"ל, דניידא ודלא ניידא, שיהיו להם, מהיום עד כלות הפרעון האחרון, שישלמו לי עד כלות פרוטה אחרונה. כולם אחראים וערבאין, בעד התשלומין הנ"ל שמחויבים לשלם לי לזמנים המוגבלים כנ"ל, היינו שבאם לא ישלמו לי לזמנים המוגבלים הנ"ל, מחויב האדון השוכר הנ"ל או באי כחו לילך וליקח, את כל הנכסים האמורים לעיל, ולמכרם לתשלומין הנ"ל מבלי שום טענות, ופתחון פה, ודיני דברים, לא מהאדון _____ ולא מפועליו ואריסיו כלל וכלל ה) יתר הדברים והפרטים כמו הקא[נ]טראקטים שעושים בכל השנים עם הערבים חוכרי אדמה, מחויבים שני הצדדים לקיימם.

כל הנ"ל עשיתי ברצוני הטוב בלי שום אונס והכרח כלל, ונעשה בתוקף כל השטרות העשויים כתקנת חז"ל ובאופן המועיל יותר, וכל הגפנים ועצי פרי השונים, וכל הבהמות, וכל כלי העבודה, ואדמת זריעה הנזכר, כולם עומדים מעתה ומעכשיו ברשות האדון אלברט בארבייר בלי שום מוחה בעולם והנני מבקש מאת הממשלה הרוממה, לאשר ולקיים זאת, בתוקף הממשלה, ולא יזדקק שום "בית דין" לפסול את השטר הלז מחמת שום דבר בעולם, ועל זה באנו על החתום אנן סהדי החתומים למטה יום לחודש שנת התרס"ב פה

נאום *M. Tumsith* מטות טאמשות¹²

ונאום חיים דוב ב"ר שלמה זל"ה¹³

וליתר תוקף ועוז, באו שני הצדדים בעצמם על החתום, יום לחודש שנת התרס"ב פה

נאום *S.J Pariente*

Albert Barbier

12. מתתיהו תמיש, ראש ועד המושבה זכרון יעקב.

13. הרב חיים דוב קנטור משפיה ומי שסידר את המכירה וההשכרה, ראו בנספח הקודם.

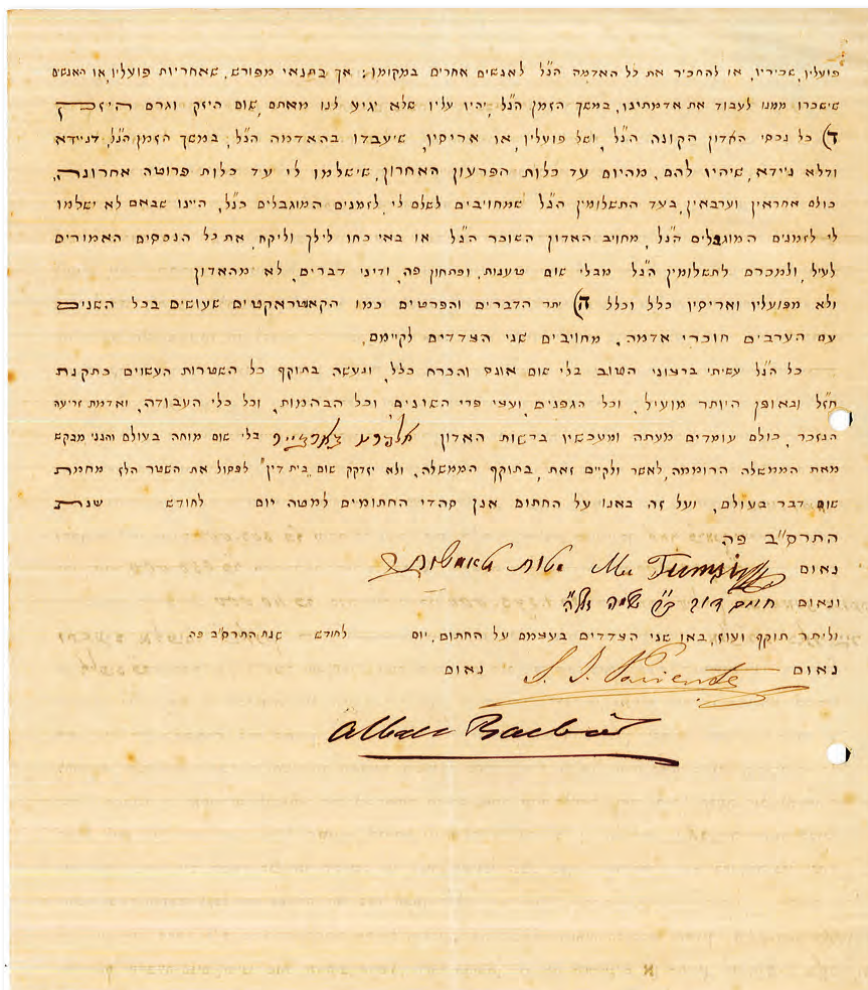
3

בעזרת

זכרון עדות, שמהם בפנינו עדים החתומים כשה, אך שם לפנינו האדון **אס עוב פאר יינג** היו
 ואמר לנו, הו' עלי עדים כשרים ונאמנים, אך שעל פי כח הרשאה כ"ת שיש לי מהבארוך בנימן בן יעקב ה"ו
 המנוה. עדמונד ד' דאהטשילד, על כל נכסיו הן קרקע והן מטלטלין, שיש לו בהמואבה זכרון יעקב המנוה
 זאמארה"ן ומביבותה, היינו אדמת ספ"עה, ואדמת אס-איל-זמאל" המוקומים כל אחת במזרחים, וכן האדמה
 שיש לו בבטאנטורה ובאטליד אשר על כל אלה הנכסים הנ"ל מורשא ואנטלר במקומו, ויש לו כח ורשות
 לעשות, עם כל הקרקעות והמטלטלין הנ"ל כאדם העושה בשלו ממש, ויזי כידן, ופי כפיו, ועשייתו כעשייתו, ורשות
 בידי למכור, ולהשכיר, ולהשאכר, ולהשאיל, ולתת במתנה, ולנטוע, ולעקור נטוע, וכל מה שאני עושה הוא עשוי,
 כאילו עשה הוא בעצמו, הן לזכות, הן לחובה, והוא אינו יכול לומר לתקונו שזרתך ולא לעוותי, וכח השארתי
 הוא כחוקף כל אשרי הרשאות העשויין בהקנת ח"ל, ועל פי כח הרשאה זו, הנני מוכר במכירה גמורה וחלוטה
 להאדון **אלכסנדר באבניץ** את כל הנכסים והנשועות והאילנות, עם עפר כל האילנות האלה אשר יספיק לשיעור
 יעקבס ומחיתים, אשר יש להבארוך הנ"ל בהמואבה זכרון יעקב ומביבותה כ"ל, וכן הנני מוכר לו מכירה גמורה וחלוטה
 את כלי החרישה, והזריעה, והקצירה, ויתר כל כלי העבודה, וכן הנני מוכר לו את כל השורים והקוסים והפרדים, אשר
 בכל מקומות הנכסים, את הכל עכרתי מכירה גמורה וחלוטה להאדון **א' באבניץ** מחיר כל גפן ופסן קדמלף **נה מאת פלאק**
 נמכר מחיר כל הגפנים **500.000 פ"ג** מחיר כל עץ פיו מיתר כל מיני האילנות השונים כק **אחד פלאק** נמכר מחיר כל עצי
 פרי השונים **500.000 פ"ג** מחיר כל כלי החרישה והקצירה ויתר כל כלי העבודה **500.000 פ"ג** מחיר כל השורים
 וכל הקוסים, וכל הפרדים **40.000 פ"ג** בק"ה עולה כל הנ"ל **1.293.000 פ"ג** מפורש **אחרי שליוון שש מאות אלפיה**
ותשעים אלפים פלאק וכבר קבלתי תחילה פירעון מהאדון **אלכסנדר באבניץ**
 כק **אלפים פ"ג** עולה המומר נתן לי אשר חוב, שעליו לשלם את כל הק"ה הנ"ל, לזמן שיקח מאתנו את כל הנשועות הנ"ל ואת כל כלי
 העבודה כ"ל, ואת כל הבהמות כ"ל ונעשה הכל בקנין גמור כדרך התגרים, ומעתה קצונו כל הנשועות וכל כלי
 העבודה וכל הבהמות ביד האדון **אלכסנדר באבניץ** לתושיר ולצמיחתו עליו, ובפירוש הותנה שעל הקונה הנ"ל
 לקחת את הנשועות הנזכרים ולהעתיקם ממקומם ולנטועם בשדה אחרת שתעמוד תחת רשות הקונה וכן לקחת את כל
 הכלים והבהמות הנזכרים להשתותן וזה לא יאחר מחודש אחד מיום דלמשה, ואם יתדלש הקונה הנ"ל, ולא יעקור
 אותם לזמן הנ"ל, אזי יש רשות לי השוכר, לעקורם ולהובילם לראות האדון **אלכסנדר באבניץ** הקונה הנזכר
 וגם אחרי שלא יקיים הקונה הנ"ל את המוטל עליו, לזמן המוגבל הנ"ל, האף כי הנכסיה משאר בחזקתה בכל זאת
 הרשות בידי המוכר לקבל את הפקודה הנ"ל בעד הכסף הנ"ל.

וכן הנני משכיר על פי כח הרשאתי כ"ל את כל אדמת זריעה של כל המקומות הנזכרים להאדון **אלכסנדר באבניץ**
 על משך ארבעה שנים, היינו שנת תרפ"ב, תרפ"ג, תרפ"ד, תרפ"ה, על אלו האופנים **א** האדון **אלכסנדר באבניץ**
 מחויב לשלם לי עבור כל דונעם, בעד כל ארבעת השנים הנ"ל ביחד, ארבעה חומשי $\frac{1}{5}$ הכנסת התבואה, מהכנסת
 שנה אחת **ב** זמני התשלומים קוף כל שנה, והחבת הזמן נתון לו להתשלום הנ"ל תשעה ימים בשנה שלאחריה
ג הרשות ביד האדון השוכר הנ"ל, לעבוד את האדמה הנ"ל, במשך ארבעת השנים הנ"ל, על יזי עצמו או עבדו

באדיבות הארכיון הציוני המרכזי

נתוני שטר המכירה לשנת תרס"ג - זכרון יעקב וסביבתה			
מחיר לעץ	מספר עצים	סך הכל	
0.50 פר'	606,000	303,000 פר'	גפנים
1 פר'	250,000	250,000 פר'	עצי פרי
		700,000 פר'	כלי עבודה
		40,000 פר'	בהמות עבודה
-	856,000	1,293,000 פר'	סך הכל